

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXX (2022).
Книжка / Issue 2

ПРОФ. МАРИН ДЕВЕДЖИЕВ – ОСНОВОПОЛОЖНИК НА ВЕЛИКОТЪРНОВСКАТА АКАДЕМИЧНА ГЕОГРАФИЯ

Атанас ДЕРМЕНДЖИЕВ*

PROF. MARIN DEVEDZHIEV – FOUNDER OF ACADEMIC
GEOGRAPHY IN VELIKO TARNOVO

Atanas DERMENDZHIEV

Проф. д.г.н. Марин Деведжиев

Abstract: *The article is dedicated to one of the most prominent representatives of geographical thought in Bulgaria – Prof. Marin Devedzhiev, Dr. Habil, whose 100th anniversary we celebrate in 2022.*

Prof. Devedzhiev is the founder and first head of the Department of Geography at the Faculty of History of St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo. His contribution as a scientist and administrative head of various educational, public, and administrative structures in Bulgaria is highlighted.

Through the historico-geographical approach, the scientific research fields are distinguished in which Marin Devedzhiev has published over 800 studies. The sectoral ‘dissection’ of his scientific profile includes: geodemography and geourbanism, geography of transport and geopolitics, and geography of service, history, economics. Also, the scientist’s theoretical, methodological, and practical contributions to the socio-economic prosperity of Bulgaria are outlined.

Keywords: *geodemography and geourbanism; geography of transport and geopolitics; geography of service, history, economy.*

---

* **Атанас Дерменджиев** – доктор на науките, професор в катедра „География“, Исторически факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“; @a.dermendzhiev@ts.uni-vt.bg

*„Обичта към отечеството трябва да се извади от пустословните обръчи,
в които патентовани родолюбци са я поставили,
и да ѝ се даде плът и кръв чрез близкото опознаване на земята и народа,
който живее низ нея.,,
Гунчо Ст. Гунчев*

Като че ли горните слова бяха рецепта за творческо и житейско поведение на един от най-изтъкнатите представители на географската мисъл в България – професор доктор на географските науки Марин Деведжиев, чиято 100-годишнина отбелязваме през 2022 година. Оптималната симбиоза между ерудиция, жизненост и афинитет към практическо прилагане на научните резултати е в основата на неговата неимоверна популярност.

Аналитичният му усет и социална адаптивност държаха в „постоянна бойна готовност“ основното му оръжие – професорската химикалка, с която той „стреляше“ по не една и две „цели“.

Да се пише за проф. Деведжиев е едновременно и лесно, и трудно. Лесно, защото емпиричният изходен материал (и научен, и житейски) е огромен. Трудно – пак поради същите причини. Пишешият винаги ще остане с усещането, че нещо е пропуснал, че нещо не е оценил по достойнство. [Дерменджиев, А. Х. 2000 а, с. 7].

Едно представяне винаги включва неизбежната биографична справка, зад която се крие пълноценен и достоен жизнен път.

Професор Марин Деведжиев е роден на 18 юни 1922 г. в с. Леденик, област Велико Търново. Основно образование получава в родното си село, средно – във великотърновската Търговска гимназия. Висшето си образование започва в Свободния университет в София и го завършва през 1947 г. в Търговската академия в гр. Свищов.

Участвал е във Втората световна война като командир на взвод и на рота, а през студентството си (1945–1947 г.) оглавява опозиционния Академически земеделски съюз, за което е преследван. Непрекъснатите гонения за „нестандартни убеждения,, го принуждават през 1955 г. да започне работа в Содовия завод в Девня. Както самият той подчертава в документалната си повест „Оцеляването,, [Деведжиев, М. С. 1993], това е неговият „ненадеен шанс“, защото точно тогава се посвещава на идеята за прокопаването на плавателния канал Варна – Девня и изграждането на пристанище Варна – запад. С това се поставя и началото на основната научна дейност на Марин Деведжиев в областта на географията и транспорта.

През 1957 г. е принуден да напусне завода и да постъпи на работа като счетоводител в рудник „Пламя“ на гара Храбърско.

От 1962 г., след много перипетии, описани в повестта „Оцеляването,, Марин Деведжиев е асистент в Търговската академия в гр. Варна.

От 1964 г. е научен сътрудник в Комисията по производителните сили при БАН, където е избран (1967 г.) за старши научен сътрудник II степен.

През 1970–1971 г. е Директор на Научно–изследователския и проектно–конструктивен институт по битово обслужване и комунално стопанство (НИПКИБОКС).

През 1972 г. е заместник началник на Главното управление по териториално разпределение на производителните сили при Държавния комитет по планиране.

От 1976 г. до 1982 г. е директор на Комплексния научно–изследователски и проектантски институт по териториално устройство, градоустройство и архитектура (КНИПИТУГА). От там, шест години преди пенсионирането си, е уволнен на 10.02.1982 г.

През 1984 г. основава и оглавява катедрата по география във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий,,. Там през 1986 г. е избран за професор.

През 1987–1988 г. е завеждащ катедра „Териториално управление“ в Института по социално управление.

През 1991 г. защитава докторат пред Специализирания научен съвет по географски науки на тема „Модулното развитие на железопътната мрежа в България“ и му е присъдена научната степен „доктор на географските науки“.

От 1999 г. е извънреден професор във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, [Дерменджиев, А. Х. 2003, с. 136].

Проф. Марин Деведжиев напусна с достойнство този свят в един от най-светлите християнски дни – 24 декември 2016 г. сякаш да ни напомня винаги, че ще бди загрижено над нас. Но ние, както пише прочувствено и с голяма тъга Румяна Кралева [Кралева, Р. 2017, с. 4], „не му казахме сбогом...“...

„Рождество е. Светлината на тържествения химн „Христос се ражда – радвайте се“ пое душата на Марин Деведжиев и тихо, без ритуали и речи, го пренесе в селенията на божествената любов.

Достойният му живот заслужава тази почит.

Не му казахме „сбогом“, защото той ще се ражда винаги достолепен и велик, когато с доблест и чест защитаваме род и родина. Ще бъде с нас, яростен защитник, когато прокарваме международните транспортни коридори, гарантиращи просперитета на страната ни в европейската инфраструктура и стратегическото място на България в геополитиката на света. Ще бъде готов да влезе в битки, когато анализираме последиците от неадекватната демографска политика и бедността, резултат най-вече на разлюбената земя на България.

Академик Деведжиев ще се ражда винаги, обладан от необходимостта да познаваме световните, историческите пътища – пътят на коприната, пътят на подправките, на кехлибара, на калая, които още от времето на император Дарий (VI–IV пр. н.е.) та до наши дни, гарантират богатството на народите.

Винаги пръв, обичан и мразен, въздиган и гонен, той обичаше всяко село и всеки град, знаеше имената и историята им, прокарваше пътеки и мостове между минало и бъдеще.

Почивай в мир, професоре!

Кораби плават по канала „Варна-запад!“,

***

Отделните етапи в неговия наситен житейски и научен път са стимулирали многопосочни интереси, провокирани от актуални социални проблеми.

Публикационният продукт на проф. д.г.н. Марин Деведжиев е огромен. Той е автор на 56 книги, учебници и монографии (в т.ч. 17 в съавторство), на повече от 800 научни и научно-популярни студии, статии, доклади.

Научното творчество на проф. Марин Деведжиев включва, макар и с известна условност, следните направления: **геодемография и геоурбанистика, география на транспорта и геополитика, география на обслужването, история, икономика**. Те са своеобразна „отраслова дисекция“, на научния му профил [Дерменджиев, А. Х. 2000 б, с. 8].

В областта на геодемографията и геоурбанистиката е автор на 17 монографии, учебници и десетки публикации, в които засяга въпросите на географията на населението и селищата, на териториалното и селищното устройство. В тях прилага комплексния подход на изследване, органически свързващ в хоризонтално направление знания за географията на градовете, географията на селата и т. н. с по-специализираните икономически и икономогеографски знания.

Още през 80-те години на миналия век проф. Деведжиев налага изучаването на населението като втори „стълб“, на географската наука. Защото, както той пише – „още древното земеописание е започнало, за да задоволи определени човешки нужди“. По този начин възниква близката връзка между географията и демографията, налагаща целевото им съединяване и раждането на резултативно научно направление. Като основна негова задача Марин Деведжиев извежда не описването, а изясняването на генезиса, състоянието и тенденциите на

взаимнообусловените проблеми, извършването на анализи със специфични научни методи и обосноваването на мерки за решаването им.

На тази основа, пише проф. Деведжиев в своя труд „Геодемография“ [Деведжиев, М. С. 1989, с. 9] – „най-общо предметът на геодемографията се очертава в единството на Земята и хората,. Интердисциплинарността ѝ се проявява основно чрез съединяване на двата ѝ научни сегмента („гео,“ и „демос“) за формиране на нейния „хоризонтален разрез,. Защото „населението“ и „селищата“ не са отделни научни категории, а „продукт“ на органическо единство. То има не само концепционален и познавателен характер, но и обективни изисквания за утвърждаване и промяна от „отчетното състояние на геодемографската ситиуция“.

Един от проблемите, който винаги е стоял на вниманието му, е селищният проблем в България. Проф. Марин Деведжиев ратува за стабилизиране на селищната мрежа, акцентирайки върху обстоятелството, че постигането на тази цел придобива голямо значение на фона на хилядолетната селищна история на българските земи и природо-географските и геополитическите предимства на страната ни. Отстоява тезата, че пренебрегването на геоурбанистичния подход в управлението на България е довело и продължава да води до огромни загуби и изпускане на уникални шансове за развитие.

Проф. Марин Деведжиев е известен на широката общественост с многобройните си публикации – 14 монографии, книги и учебници и стотици студии, статии, в които прави обективен анализ на транспортното състояние у нас и в света и предлага възможни варианти за оптимизиране на транспортната система на България. А това става още по-наложително предвид неговите особености – като важен отрасъл на националното стопанство и основен структурен елемент на материално-техническата база на обществото. Професорът акцентира върху същностната черта на транспорта, който спомага за задълбочаването на териториалното (географското) разделение на труда, помага за специализацията и комплексното развитие на териториалните единици, улеснява усвояването на природните ресурси и включването им в стопанския баланс на страната и (може би най-важното) – стимулира социалните и геодемографските процеси на територията, върху която се разполага и проявява.

Неговите трудове на транспортна тема са не само чиста „география на транспорта“. Те са едновременно и негова история, и икономика, и негова психология. Проф. Марин Деведжиев не се задоволява само с разрешаването на „моментната картина“ на транспортното развитие у нас и в света, а анализира измененията в динамика. Той прави успешни опити да екстраполира проблемите в бъдещето и предлага варианти за бърза обществена намеса с цел тяхното навременно разрешаване. Малко са географските трудове у нас, в които националното чувство и научните аргументи съжителстват толкова убедително в непреднамерена и балансирана симбиоза, както в „География на транспорта в България“ [Деведжиев, М. С. 1983], „Модулното развитие на железопътната мрежа в НР България“ [Деведжиев М. С. 1988], „География на транспорта“ [Деведжиев, М. С. 1996] и др.

В последния в синтезиран вид професорът прави историко-географски преглед на праисторическите преселения на народите и появата на исторически пътища, на великите изобретения и географските открития, стимулирали появата на видовете транспортни средства. Възприет е принципа на анализ от общото към частното – от света към българската действителност на базата на конкретни примери. Така историко-географският преглед на транспорта у нас не се прави изолирано, а в контекста на общия анализ, което дава възможност за сравнения и за извеждане на преден план на специфичните български транспортни проблеми. Последователно са анализирани историята, състоянието и проблемите за всички видове транспорт. Най-голямо внимание е отделено на железопътния и особено на изграждането на съвременна паралелна и меридианна (решетъчна) мрежа в България. Историко-географският преглед на развитието на отделните жп магистрали разкрива не само състоянието на отрасъла в един достатъчно дълъг период от време, той дава обилна информация за общото стопанско състояние на българската държава, за различията в териториален аспект, за политическия и геополитическия климат у

нас и стопанското поведение на видни политически, научни и др. дейци. Възприета е и е умело защитена (чрез изясняване предимствата на страните, в които тя се прилага) тезата за модулно развитие на железопътната мрежа, прогнозиран е очаквания социален и стопански ефект.

Проф. Марин Деведжиев разглежда решетъчната териториална структура на железопътната мрежа в България като алтернатива на електрифицирания и частично удвоен жп пръстен, който въпреки значението си не е в състояние да обхване цялата територия на страната и да осигури равномерна и равностойна достъпност на „всичките ѝ части“, както това би могло да стане с изграждането на предлаганите и убедително защитени от него железопътни географски модули.

Изхождайки от общото състояние на шосейната мрежа и автомобилизацията в света проф. Деведжиев акцентира върху историко-географското развитие на автомобилния транспорт в България. Изяснява неговата структура и „носеща конструкция,, факторите, които я формират, шосейния таксономичен ранг и значението на пътната мрежа в регионален, национален и наддържавен аспект. Този принцип на характеристика е възприет и за останалите видове транспорт.

На вниманието на учения са и такива най-съвременни за времето си проблеми като изграждането на нефтопровода Бургас – Александрополис, строителството на втори мост над р. Дунав между България и Румъния, респективно изграждането на транспортен коридор „Север – Юг“, вероятността за ефективно функциониране на паралелния транспортен коридор „Запад – Изток“ и възможните геополитически ползи от тях.

Не убягват от погледа му въпросите на териториалната транспортна интеграция (материалните резултати от нейното проявление – мостове, тунели, транспортни съсредоточия), линейните и пространствените форми за транспортна дейност. Националната транспортна система на България не е разгледана изолирано, а в контекста на балканската транспортна система през призмата на анализа на българските междудържавни транспортни преходи. Очертани са тенденциите в развитието на единната транспортна система – изграждане на транспортни и инфраструктурни коридори, изместване на последните в поясите на необработваемите земи, транспортно разтоварване на големите градове от тях.

От теоретико-методологична гледна точка на преден план са изведени въпросите за същността, мястото и ролята на транспорта в световната стопанска система чрез използването на конкретни количествени и качествени критерии и показатели. Анализирани са „отрасловите,, транспортни мрежи на водещите държави и са съпоставени с тези на България и останалия свят.

На вниманието на обществеността е представена транспортната осигуреност на приграничните балкански територии, както и въпроса доколко транспортната структура на България се вписва в балканската транспортна структура – има ли различия в геометричната схема на транспортната мрежа в съседни страни, на какво се дължи това и може ли да бъде унифицирана. Особено ценен е анализът на транспортната взаимодопълняемост (или дублиране) на приграничните междудържавни територии с оглед постигане на комплексен ефект.

Към изследванията на транспортна проблематика би следвало да прибавим „Девненският промишлен комплекс и плавателният канал Варна – Девня“ [Деведжиев, М. С. 1967], „Кораби ще плават до Девня“, [Деведжиев, М. С. 1971], излезли в отговор на разразилата се тогава дискуссия за необходимостта от плавателен канал от Варненското пристанище до Девненската низина, и документалната повест „Оцеляването“. Тя е увлекателна, високопрофесионална житейска изповед, но и обвинение, и непримирим апел за спасяването на природата в някогашния най-благодатен край на страната – Девненската низина, който стопанските динозаври на социкономиката превърнаха в „Долината на смъртта“.

С много плам и изострено болезнено чувство за липсата на адекватна геополитическа оценка на предимствата на страната ни е пропита монографията „Геополитиката на България“ [Деведжиев, М. С. 2005]. Акцентирайки върху декларираните намерения в геополитическите

програми на 7-те правителства от времето на прехода (към 2005 г.), че ще използват геополитическите предимства на Родината, проф. Деведжиев с горчивина отбелязва неслучването.

И това, което е най-тревожно, пише той, е, че „лишени от степента на геополитически предимства, наши съседни държави действат активно и целенасочено да ни заобиколят с изграждането на транспортни магистрали, както и със забавеното отваряне на гранични преходи. Така надарената с най-големи предимства българска държава изтърва геополитическите си шансове, което я грози да остане без тях в положението на „политически остров“.

Тези тъжни процеси и констатации предопределят подхода и методите при написването на книгата:

1. Конкретизиране на географско-историческите, настоящите и бъдещите общи и текущи задачи, за да не се изтърват тези шансове.

2. Мотивиране ареала на всеки геополитически проблем, свързан с конкретните обекти на България, за да се пледира за тяхното използване.

3. Почти всяка задача в тази насока не е адресирана само до географията, с аргументите на която се изгражда като геополитическа идея, а и до всички отговорни дейци в областта на проектирането, финансирането и реализацията на конкретните геополитически обекти.

Предвид на приоритетния шанс за социално-икономическа стабилност на страната ни, фаворизирането на геополитическия ресурс и капитал ще стимулира и мотивира конкретни ускорени практически действия, твърди професорът. Това, може би, е най-ценният принос на научното изследване.

Едни от любимите тематични направления в творчеството на проф. Деведжиев са географията на обслужването и историята, на които е посветил 8 монографии и учебници. Особено популярни са „География на общественото обслужване“ [Деведжиев, М. С. 1984] – настолна книга по едноименната дисциплина на поколения студенти по география и „Кратка история на селищното развитие по българските земи“ [Деведжиев, М. С. 1979].

Още през 80-те години на миналия век проф. Марин Деведжиев отбелязва, че териториалната организация на общественото обслужване се очертава като предмет на географията на общественото обслужване. Тя обхваща не само обектите на отраслите и дейностите, които непосредствено обслужват населението, но и обществените фондове за потребление, които биват използвани за тази цел. Всички, взети заедно, образуват социалната инфраструктура, формирана от основните фондове на материалното производство.

Като предвестник на идеята за териториалните общности и техния социо-икономически и културен облик, проф. Деведжиев отбелязва, че Географията на общественото обслужване не е механичен сбор от икономогеографски и социогеографски дисциплини и научни направления. От общото между тях в териториалната им организация, изследвана от гледна точка на ролята и влиянието на географските фактори и в съответствие с поставените цели, тя формира единството на своя предмет. По същество той изразява качествено състояние на новата териториална организация на общественото обслужване, която е в процес на непрекъснато усъвършенстване. Обхватът на тази дисциплина (респ. научно направление) включва: съобразяване и регулиране влиянието на факторите, от които зависи териториалната организация на общественото обслужване; изясняване териториалната организация на обслужващите отрасли и дейности; и, проблемите по тяхното обединяване в Единна система за комплексно обществено обслужване. Така, на специфична основа, отбелязва проф. Деведжиев, географията на общественото обслужване в България постепенно съдейства за издигане на икономическата география на равнището на социално-икономическа.

В „Кратка история на селищното развитие по българските земи“ проф. Марин Деведжиев отразява процеса на селищно развитие у нас през призмата на историко-географския подход. В историческа последователност, на базата на научни аргументи, разглежда генезиса и ареализацията на селищата по нашите земи преди образуването на българската държава (селища на първите обитатели, тракийски селища, градове на гръцките колонисти по тракийския бряг на

Черно море, римски пътища и градове, селищата на славяните и прабългарите преди образуването на българската държава). Специално внимание е отделено на селищата от Първата българска държава (обществени и икономически условия, първите български столици – Плиска, Преслав и Охрид, първата българска селищна мрежа, пътища и водоснабдяване).

Обществено-икономическите условия предопределят задълбочен анализ на селищната мрежа на Втората българска държава, водеща компонента на която се явява нейната столица – Търновград. Проф. Марин Деведжиев предлага собствена класификационна система, включваща градовете, манастирите, земеделските поселения, при това, анализирана през призмата на инфраструктурната осигуреност на територията – пътища, съобщения, водоснабдяване.

На неговото внимание са особеностите и структурата на административното деление, селищата (градове, села, колиби, махали), пътно-транспортните връзки и промяната на ландшафта през Османския период, както и демографско-селищните изменения и селищното устройство в България след Освобождението.

В своя труд проф. Деведжиев отразява най-типичното за отделните видове населени места през различните исторически епохи, причините, които са ги обуславяли, функциите, които са изпълнявали, вида, интензитета и връзките, които са ги обединявали и т.н. Или става дума, не толкова за историята на отделните населени места, а за онова, което ги обединява и в крайна сметка обуславя заселеността на територията. „Оттук, отбелязва проф. Деведжиев, възниква въпросът за обхвата на тази територия. Много ясно е, че тя не може да се сведе само до настоящите политически граници на страната. Историята е оставила многобройни и категорични данни за много по-широк обхват. Научният подход не позволява те да се пренебрегнат“. А тези слова задължават следващите поколения да продължат по пътя на неговите научни изследвания.

В сферата на икономиката проф. Марин Деведжиев е публикувал 17 монографии, учебници и пр., третиращи проблемите на икономиката на предприятията, вътрешно-стопанската сметка и териториалната организация на производството. Резултатите и направените въз основа на тях препоръки са в помощ на разработването на Генералната схема за териториално разположение на производителните сили, възложена от Държавния комитет за планиране към Министерския съвет на НР България (Протокол №1/4.01.1973).

Сред многобройните си приятели и колеги и още по-многобройните студенти от Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Университета за национално и световно стопанство и пр., професорът беше известен най-вече като мъченик на науката и като човек с вечно подкупваща усмивка.

На финала на своето „Оцеляване“, Марин Деведжиев се пита: „Нима цял един млад живот може да бъде празна мечта?“

И отново, и отново повтаря:... защото „всяко живо същество и най-много човекът, се борят за живот. Защото той е силата, която винаги побеждава“.

Всъщност кое крепи човека в неговото битие. Нима това не е „вечният стремеж за живот и жаждата за красота?“,

А не бе ли това житейското верую на професора?

И не черпеше ли с пълни шепи оттам вяра в собствения си народ и в бъдещия му просперитет?

И ще каже ли някой „колко силна и могъща е тази вяра, която гарантира оцеляването и обогатяването на идеята!“,

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Дерменджиев, А. Х. 2000 а – Атанас Х. Дерменджиев. Живот за другите. – В: Марин Деведжиев. Библиография. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2000 а, 7–15. ISBN 954 – 524 – 228 – 0 COBISS.BG-ID 1143855332 [Atanas KH. Dermendzhiev. Zhivot za drugite. – V: Marin

Devedzhiev. Bibliografiya. V. Tŭrnovo: Universitet-sko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodii“, 2000 a, s. 7-15. ISBN 954 – 524 – 228 – 0 COBISS.BG-ID 1143855332].

Дерменджиев, А. Х. 2000 в – Атанас Х. Дерменджиев. Живот за другите. Библиографията на професор Марин Деведжиев – свидетелство за един плодотворен път в служба на България. – В: Железопътен транспорт = Railway Transport Magazine. – ISSN 1310-683X (5, 2000, с. 8), 2000 b, COBISS.BG-ID – 1143855332 [Atanas H. Dermendzhiev. Zhivot za drugite. Bibliografiyata na profesor Marin Devedzhiev – svidetelstvo za edin plodotvoren pŭt v sluzhba na Bŭlgaria. – V: Zhelezopŭten transport = Railway Transport Magazine. - ISSN 1310-683X (5, 2000, s. 8), 2000 b, COBISS.BG-ID – 1143855332].

Дерменджиев, А. Х. 2003 – Атанас Х. Дерменджиев. Професор Марин Деведжиев. – В: Професорите на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, 1963–2003. – Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2003, 136–139. ISBN 954-524-381-3 [Atanas KH. Dermendzhiev. Profesor Marin Devedzhiev. – V: Profesorite na Velikotŭrnovskiya universitet „Sv. sv. Kiril i Metodii“, 1963–2003. – Veliko Tŭrnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodii“, 2003, 136–139. ISBN 954-524-381-3].

Деведжиев, М. С. 1967 – Марин С. Деведжиев. Девненският промишлен комплекс и плавателният канал Варна – Девня. Варна: Държавно издателство, 1967, 172 с., COBISS.BG-ID – 1082066148 [Marin S. Devedzhiev. Devnenskiyat promishlen kompleks i plavatelniyat kanal Varna – Devnya. Varna: Dŭrzhavno izdatelstvo, 1967, 172 s., COBISS.BG-ID – 1082066148].

Деведжиев, М. С. 1971 – Марин С. Деведжиев. Кораби ще плават до Девня. София: Народна просвета, 1971, 123 с., COBISS.BG-ID – 1089716708 [Marin S. Devedzhiev. Korabi shte plavat do Devnya. Sofia: Narodna prosveta, 1971, 123 s., COBISS.BG-ID – 1089716708].

Деведжиев, М. С. 1979 – Марин С. Деведжиев. Кратка история на селищното развитие по българските земи. София: ОФ, 1979, 352 с., COBISS.BG-ID – 1089717476 [Marin S. Devedzhiev. Kratka istoriya na selishtnoto razvitie po bŭlgarskite zemi. Sofia: OF, 1979, 352 s., COBISS.BG-ID – 1089717476].

Деведжиев, М. С. 1982 – Марин С. Деведжиев. География на транспорта в България: Транспортно-географски проблеми. София: Наука и изкуство, 1983, 304 с., COBISS.BG-ID – 1089716452 [Marin S. Devedzhiev. Geografiya na transporta v Bŭlgariya: Transportno-geografski problemi. Sofia: Nauka i izkustvo, 1983, 304 s., COBISS.BG-ID – 1089716452].

Деведжиев, М. С. 1984 – Марин С. Деведжиев. География на общественото обслужване: [Учебник за студентите от СУ Климент Охридски]. София: Наука и изкуство, 1984, 215 с., COBISS.BG-ID – 1089716196 [Marin S. Devedzhiev. Geografiya na obshtestvenoto obsluzhvanе: [Uchebnik za studentite ot SU Kliment Okhridski]. Sofia: Nauka i izkustvo, 1984, 215 s., COBISS.BG-ID – 1089716196]

Деведжиев, М. С. 1988 – Марин С. Деведжиев. Модулно развитие на железопътната мрежа в НР България. София: [СО БДЖ], 1988, 272 с., COBISS.BG-ID – 1089716964 [Marin S. Devedzhiev. Modulno razvitie na zhelezopŭtnata mrezha v NR Bŭlgariya. Sofia: [SO BDZH], 1988, 272 s., COBISS.BG-ID – 1089716964]

Деведжиев, М. С. 1989 – Марин С. Деведжиев. Геодемография: [За специализантите от СУ Климент Охридски]. София: СУ Климент Охридски, 1989, 235 с., COBISS.BG-ID – 1089715428 [Marin S. Devedzhiev. Geodemografiya: [Za spetsializantite ot SU Kliment Okhridski]. Sofia: SU Kliment Okhridski, 1989, 235 s., COBISS.BG-ID – 1089715428].

Деведжиев, М. С. 1993 – Марин С. Деведжиев. Оцеляването: Документална повест. София: Литературен форум, 1993, 257 с., ISBN - 954-8121-16-6 COBISS.BG-ID – 1025670884 [Marin S. Devedzhiev. Otselyavaneto: Dokumentalna povest. Sofia: Literaturen forum, 1993, 257 s., ISBN – 954-8121-16-6 COBISS.BG-ID – 1025670884].

Деведжиев, М. С. 1996 – Марин С. Деведжиев. География на транспорта: Учебник [за студентите от Великотърновския университет Св. св. Кирил и Методий]. София: ФорКом, 1996, 248 с., ISBN - 954-464-051-7, COBISS.BG-ID – 1029489636 [Marin S. Devedzhiev. Geografiya na transporta: Uchebnik [za studentite ot Velikotŭrnovskiya universitet Sv. sv. Kiril i Metodii]. Sofia: ForKom, 1996, 248 s., ISBN - 954-464-051-7, COBISS.BG-ID – 1029489636].

Деведжиев, М. С. 2000 – Марин С. Деведжиев. Библиография. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2000, 110 с. ISBN 954 – 524 – 228 – 0 COBISS.BG-ID 1143855332 [Marin S. Devedzhiev. Bibliografiya. V. Tŭrnovo: Universitet-sko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodii“, 2000, 110 s. ISBN 954 – 524 – 228 – 0 COBISS.BG-ID 1143855332].

Деведжиев, М. С. 2005 – Марин С. Деведжиев. Геополитиката на България: Шансове и проблеми. В. Търново: Университетско издателство Св. св. Кирил и Методий, 2005, 216 с., ISBN - 954-524-464-

X, COBISS.BG-ID – 1043790308 [Marin S. Devedzhiev. Geopolitikata na Bŭlgariya: Shansove i problemi. V. Tŭrnovo: Universitet·sko izdatelstvo Sv. sv. Kiril i Metodii, 2005, 216 s., ISBN - 954-524-464-X, COBISS. BG-ID – 1043790308].

Кралева, Р. 2017 – Румяна Кралева. Не му казахме сбогом! – В: „Дума,, бр. 17, 25 януари, 2017. [Rumyana Krleva. Ne mu kazakhme sbogom! – V: „Duma,, br. 17, 25 yanuari, 2017].